

Список літератури:

1. Тіньова економіка: стан та шляхи трансформації. Аналітична доповідь. К., 1998.
2. Серебрякова В.А. Отношение граждан к различным видам преступлений//Криминологические проблемы правосознания и общественного мнения о преступности. Сб. научн. статей. - М. - Прага, 1986.
3. Яковлев А.М. Социология экономической преступности. М., 1989.
4. Коржанський М.І. Кримінальне право. Частина Особлива. К., 1998.
5. Лунсеев В.В. Преступность XX века. Мировой криминологический анализ. М., 1997.
6. Демиденко М.І. Як приборкати злочинність//Проблеми боротьби з корупцією та організованою злочинністю. 36. статей. 7. Шеллі Л.І. Організована злочинність і корупція: загроза для безпеки. Натолін, 1992.

Н.О. Гуторова

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ І ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА - ЧИ ІСНЮТЬ ВОНИ ОКРЕМО?

В публіцистичній літературі, виступах політиків та журналістів досить часто можна зустріти висновки про те, що основним чинником функціонування і розвитку тіньової економіки в Україні є організована злочинність, та й взагалі ці негативні явища суспільного життя не існують окремо одне від одного.

Для з'ясування правильності цього висновку слід спочатку проаналізувати визначення понять "організована злочинність" та "тіньова економіка".

Поняття "*організована злочинність*" визначене в ст. 1 Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" [1] як сукупність злочинів, вчинених у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань. Однак, що саме слід розуміти під "організованим злочинним угрупованням" ані в законі, ані в інших нормативних актах України не роз'яснюється. В науці ж з цього приводу єдності думок не досягнуто. Експертами ООН в 1991 р. було запропоновано під організованою злочинністю розуміти відносно велику групу стійких та керованих злочинних утворень, які займаються злочинною діяльністю в корисливих інтересах та створюють систему захисту від соціального контролю з використанням таких протизаконних заходів, як насильство, залякування, корупція та розкрадання у великих розмірах. Аналіз зазначених положень, а також кримінально-правової і криминологічної літератури [2; 3; 4; 5, с.7; 6; 7; 8] дозволив нам зробити висновок, що під організованою злочинністю слід розуміти сукупність особливо стійких груп осіб, які існують для здійснення злочинної діяльності на постійній основі з метою одержання прибутку шляхом вчинення злочинних діянь, а також прагнуть до усунення соціального контролю над собою шляхом насильства, корупції або ситуативного підкупу працівників органів влади, управління чи інших осіб та встановленню його (контролю) над обраним видом і (або) сферою (регіоном) діяльності.

Визначення поняття "*тіньова економіка*" теж є досить суперечливими, однак більшість авторів вважають, що під цим явищем слід розуміти всю економічну діяльність, яка з будь-яких причин не враховується офіційною статистикою і не потрапляє до валового національного продукту [9-12]. Складовими

частинами тіньової економіки, на нашу думку, є: 1) соціально-позитивна та соціально-нейтральна діяльність громадян, яка не оподатковується і не враховується державою (наприклад, одержання доходів від підсобного господарства); 2) соціально-негативна, протиправна, але некриміналізована економічна діяльність (наприклад, протиправна емісія безготівкових коштів); 3) соціально-негативна криміналізована економічна діяльність.

З наведених визначень понять “тіньова економіка” і “організована злочинність” видно, що в тішовій економіці організовані злочинні угруповання функціонують лише при здійсненні соціально-негативної криміналізованої злочинної діяльності (дві перші з наведених складові тішової економічної діяльності взагалі не є злочинними).

Однак, *по-перше*, на нашу думку не можна будь-яку злочинну діяльність, яка здійснюється з метою отримання прибутку, відносити до економічної діяльності. Таке безмежне поширення було б необґрунтованим. У зв'язку з цим вчинення злочинними угрупованнями у вигляді промислу корисливих посягань на власність, а також вироблення товарів, вилучених з цивільного обігу та надання протиправних послуг не є складовими частинами тішової економіки. Ця злочинна діяльність, завдаючи шкоди власності окремих фізичних або юридичних осіб, громадському порядку, громадській безпеці, народному здоров'ю і тощо, разом з тим, не здійснюється безпосередньо в економічній сфері і не посягає на існуючі в цій сфері суспільні відносини.

По-друге, значна кількість криміналізованої економічної діяльності в Україні здійснюється не організованими злочинними угрупованнями, а ситуативними “злочинцями” - громадянами, яких держава поставила в такі умови, коли єдиною можливістю вижити є вчинення економічних злочинів (пенсіонерів, які займаються незаконною торговельною діяльністю або спекуляцією, підприємців, які вимушені через непомірний податковий тиск ухилятися від сплати податків).

Таким чином, можна зробити висновок, що лише частина тішової економічної діяльності здійснюється організованими злочинними угрупованнями. Ці угруповання функціонують, як правило, у фінансово-кредитній, банківській сферах, при здійсненні експортно-імпортних операцій і тощо, оскільки метою такої діяльності є одержання не просто прибутку, а надприбутку. Саме така діяльність є найбільш небезпечною для економіки України, оскільки, з одного боку, її викриття викликає суттєві труднощі, з другого - ця діяльність фактично руйнує економіку держави.

Суттєва різниця між злочинами, які можна віднести до криміналізованої тішової економічної діяльності, повинна бути врахована законодавцем при вирішенні питання по відповідальності за їх вчинення.

На нашу думку, правопорушення у сфері економічної діяльності, які вчиняються без мети отримання великого прибутку під впливом скрутної соціально-економічної ситуації в державі, не повинні визнаватися злочинами. Так, існування в Кримінальному кодексі України відповідальності за спекуляцію

(ст.154), порушення правил про валютні операції та незаконну торговельну діяльність, якщо такі дії вчинено хоч і в невеликих розмірах, але протягом року з моменту накладення адміністративного стягнення за таке правопорушення (ст.ст.80 ч.1, 155-6 ч.1) в теперішніх соціально-економічних умовах не є виправданим. Це призводить до того, що більшість населення України фактично становляться “злочинцями”, а це, в свою чергу, тягне за собою розповсюдження правового нігілізму. Для протидії таким злочинам було б достатньо, на наш погляд, і адміністративної відповідальності.

Разом з тим, діяльність у сфері економіки з метою отримання надприбутку організованих злочинних угруповань потребує встановлення суворой кримінальної відповідальності. Однак, чи кращою мірою покарання для “білокомірникових” злочинців є позбавлення волі? Як на нашу думку - то не завжди. Держава від цього не тільки не отримує матеріальної вигоди, але й несе витрати. Передбачена кримінальним законом додаткова міра покарання у вигляді конфіскації майна, як правило, не виконується, оскільки майно таких осіб або оформлене на родичів, або взагалі заховано так, що знайти його майже неможливо. Відшкодування заподіяних збитків державі та громадянам також не здійснюється. Враховуючи всі ці обставини, на нашу думку, доцільно було б обговорити можливість повної або часткової заміни особам, які вчинили злочини у сфері економіки, позбавлення волі штрафом в особливо великих розмірах. Але така пропозиція ще потребує самостійного вивчення.

Надійшла до редколегії 02.03.2000

Список літератури:

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. Закон України від 30.06.1993р. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст.358.
2. Основы борьбы с организованной преступностью /Под редакцией В.С.Овчинского, В.Е.Эминова, Н.П.Яблокова. М., 1996.
3. Лунеев В.В. Организованная преступность в России: осознание, истоки, тенденции // Государство и право. 1996. № 4. С. 96-109.
4. Зелинський А.Ф. Про організовану злочинність // Вісник Університету внутрішніх справ. Вип.1. 1996.
5. Воробьев И.А. Организованная преступность и борьба с ней в Германии. М., 1996.
6. Организованная преступность. Вип. 3. М. 1996.
7. Марчук С.К. Кримінальний закон проти організованої злочинності - яким йому бути // Вісник Університету внутрішніх справ. 1998. Вип. 3. С. 10 - 18.
8. Организованная преступность. Вип. 4. М., 1998.
9. Тіньова економіка та організована злочинність в Україні: сучасний стан та проблеми боротьби з ними. Аналітична доповідь УЦЕПД. К., 1996.
10. Бородюк В., Турчинов О., Приходько Т. Оцінка масштабів тіньової економіки та її вплив на динаміку макроекономічних показників // Економіка України. 1996. №11. С. 4 - 16.
11. //Бородюк В., Турчинов О., Приходько Т. Методи розрахунку обсягів тіньової економіки //Економіка України. 1997. №5. С.41 - 53.
12. Попович В.М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології. К., 1998.